מלשון המשנה משמע שרבי עקיבא למד הלכות לקיטת קישואים על ידי כישוף מרבי יהושע. מקשה הגמרא: וְכִי הָא – הלכות אלו רַבִּי עֲקִיבָא מֵרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ גְּמִיר לָהּ – למד זאת, וְהָתַנְיָא, כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נִכְנְסוּ רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵירָיו לְבַקְּרוֹ, הוּא [־רבי אליעזר] הֵיָה יוֹשֵׁב בַּקִּינּוֹף שֶׁלּוֹ [־מקום שבפינותיו עומדים ארבעה עמודים ווילון הפרוס מעליהם מאהיל עליו], וְהֵן [־רבי עקיבא וחביריו] הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּפַּרְוַלִּין שֶׁלּוֹ – בביתו. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה, קודם כניסת השבת, קָרוּב לְחשיכה, וְנִכְנַם הוֹרְקָנוֹס בְּנוֹ לַחֲלוֹץ תְּפִלָּיו של אביו, כיון שסבר שמצות תפילין אינה נוהגת בשבת, ואסור מדרבנן להניחם, שמא יצא בהם לרשות הרבים. נָעַר בּוֹ רבי אליעזר בבנו, וַיָּצָא בְּנִזְיפָה. אָמַר לָהֶן הורקנוס לַחֲבֵירָיו של רבי אליעזר שבאו לבקרו, כְּמִדּוּמֶּה אֲנִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אַבָּא נִטְרָפָה והוא נוטה למות, שאם לא כן היה מניח לי לחלוץ לו את תפילין. שמע רבי אליעזר את דברי בנו, וְאָמַר לָהֶן לחבריו, דַּעְתִּי של הורקנוס בני שלא הטמין המאכלים, וְדַעַת אִמּוֹ שלא הדליקה עדיין נרות, נִטְרָפָה, שהרי הֵיאַךְ מֻנָּחִין – עוזבים ולא מתעסקים בהדלקת הנר והטמנת החמין, שהעושה אותן בשבת עובר בְּאִיסּוּר סְקִילָה, וְעוֹסְקִין בהנחת תפילין בשבת שאינה אלא בְּאִיסּוּר שְׁבוּת, כלומר איסור דרבנן, שמא יצא בהן לרשות הרבים, ואפילו אם יטעה ויצא בהן אינו עובר על איסור תורה, לפי שהרוציא אותן בדרך מלבוש והוא אינו מחזיק בידו, ובחול הן תכשיט עבורו, ולכן אינן נחשבים למשא שיתחייב על העברתן ארבע אמות ברשות הרבים.

בֵּינָן שֶׁרָאוּ חֲכָמִים שֶׁדַּעְתּוֹ של רבי אליעזר מְיוּשֶׁבֶת עָלָיו, נִכְנְסוּ לקינוף שישב בו רבי אליעזר, וְיָשְׁבוּ לְפָנָיו מֵרָחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת, כדין מנודה שאסור לשבת בארבע אמותיו. אָמַר לָהֶן רבי אליעזר לחכמים, לָמָּה בָּאתֶם. אָמְרוּ לוֹ חכמים, לִלְמוֹד תּוֹרָה בָּאנוּ. אָמַר לָהֶן, וְעַד עַכְשָׁיו לָמָּה לֹא בָּאתֶם. אָמְרוּ לוֹ, לֹא הָיָה לָנוּ פְּנַאי. אָמַר לָהֶן רבי אליעזר, תָּמֵיהַּ אֲנִי – אתפלא אִם יָמוּתוּ חכמים אלה מִיתַת עַצְמָן, כלומר מיתה טבעית כדרך כל הארץ. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא לרבי אליעזר, שֶׁלִּי מַהוּ – באיזה אופן אמות אני. אָמַר לוֹ רבי אליעזר, המיתה שֶׁלְּךָ תהיה קָשָׁה מִשֶּׁלָּהֶן – משל החכמים האחרים, מפני שאם היית לומד אצלי היית מחכים הרבה יותר.

נָטַל רבי אליעזר את שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו וְהִנִּיחָן עַל לִבּוֹ, אָמַר, אוֹי לָכֶם שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתַי, שֶׁהֵן דומות כְּשְׁתֵּי סִפְרֵי תּוֹרָה שֶׁנִּגְלְלִין באופן שהכתב שלהם מכוסה ואין אפשרות לקרוא בהם, כך אחרי מותי תעלם ותתכסה התורה שבליבי, ולא יוכלו ללמוד ממני, כיון שלא למדו ממני תורה לפני מותי. הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי, וְהִרְבֵּיתִי תּוֹרָה לְיַמְּדֶיהָ. הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי מרבותי, וְעם כל מה שלמדתי מהם, לֹא חִסַּרְתִּי – לא הקטנתי את יתרונם על בחכמת התורה, אֶפִילּוּ כַּכֶּלֶב הַמְלַקֵּק מִן הַיָּם, שאינו מחסיר מן הים מאומה, וכשם שהזיו בתחילה גדולים ממני, כך גם עתה. וכן הִרְבֵּה תּוֹרָה לְיַמְּדֶיהָ לתלמידי, וְעם כל מה שלמדו ממני, לֹא חִסְּרוּנִי תַּלְמִידַי – לא הקטינו את יתרוני עליהם בחכמת התורה, אֶלָּא כְּמַכְחוֹל – כקיסם שמכניסים בִּשְׁפוֹפֶרֶת – בתוך קנה מלא צבע, וכשמוציאים את הקיסם, אין הוא מחסיר מהצבע שבקנה אלא מעט. וְלֹא עוֹד – ולא די בזה, אֶלָּא שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת בְּסוגיית בַּהֲרֵת עַזָּה שבהלכות נגעים, וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁשּׁוֹאֲלֵנִי בָּהֶן דָּבָר מֵעוֹלָם. וְלֹא עוֹד – ולא די בזה, אֶלָּא שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת, וְאָמְרִי לָהּ [־ויש אומרים] שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הֲלָכוֹת, בְּנִטְיַעַת קִשּׁוּאִין – בהלכות מיני כשפים שהעושה אותם מתמלאת השדה כולה קישואים. וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁשּׁוֹאֲלֵנִי בָּהֶן דָּבָר מֵעוֹלָם, חוּץ מֵעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף. שִׁפְעָם אֶחָת אֲנִי וְהוּא מְהַלְּכִין הָיִינוּ בַּדֶּרֶךְ, אָמַר לִי, רַבִּי לַמְּדֵנִי בְּנִטְיַעַת קִשּׁוּאִין. אָמַרְתִּי דָּבָר אֶחָד וּנְתַמְלְאָה כָּל הַשָּׂדֶה קִשּׁוּאִין. אָמַר לִי, רַבִּי לִמְּדַתְנִי נְטִיעָתָן, עתה לַמְּדֵנִי עֲקִירָתָן. אָמַרְתִּי דָּבָר אֶחָד וּנְתַקְבְּצוּ כּוּלָּן לְמָקוֹם אֶחָד.

באותו מעמד, אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי אליעזר, הַכְּדִיּוּר העשוי מעור ממולא ודחוס בצמר של איל, וְהָאסּוֹם – דפוס של נעל, העשוי עור בצורת נעל וממלאים את החלל בשיער ותופרים את העור שלא יצא המילוי. וְהַקָּמֵיץ של עור שממלאים אותו בדבר מה ותופרים שלא יצא המילוי, ותולים את הקמיע על הצואר לנוי. וְצִרּוֹר הַמַּרְגָּלִית – עוטפים מרגלית בעור ותופרים אותו שלא תפול ממנו, ותולים על צואר הבהמה לרפואה. וּמַשְׁקוֹלֶת קְטַנָּה שעוטפים אותה בעור כדי שלא תישחק. בכל הכלים האלו נחלקו רבי אליעזר וחכמים האם הם מקבלים טומאה. חכמים סברו, שאין הם מקבלים טומאה, לפי שהם כלים שעשויים מעור וצריך שיהיה להם בית קיבול. וכלים הללו, יש בהם אמנם בית קיבול, אולם הוא עשוי כך שיהא מלא באופן קבוע, ואין לזה שם של בית קיבול. ורבי אליעזר סבר, שבית קיבול העשוי למלוי באופן קבוע, שמו בית קיבול, ומקבלים כל אלו טומאה. ועתה רצו חכמים לראות האם חזר בו רבי אליעזר מדבריו, ולכן שאלוהו, מַהוּ – מה דינם, האם הם מקבלים טומאה.

אָמַר לָהֶן, הֵן טְמֵאִין, ואני מחזיק בשיטתי שבית קיבול העשוי למלאות, שמו בית קיבול, וְטָהֳרָתָן כְּמַה שֶׁהֵן. כלומר, במקרה שהכלים הללו נקרעו, ומעתה יש אפשרות לרוקן את המילוי ולחזור ולמלאות את החלל, והם נטמאו ורוצה עתה לטהרם בטבילה במקוה, אין צורך לרוקן את המילוי קודם הטבלתם במקוה, אלא מטבילם כך כמו שהם.

מחלוקת נוספת היתה בין רבי אליעזר לחכמים, בנעל שעל האימוס, והנעל מובנה ללבישה, אלא שעדיין לא הוריד אותה מעל הדפוס, האם נעל במצב זה מקבלת טומאה. חכמים סברו, שנגמרה מלאכת הנעל, לפי שהורדתה מעל הדפוס אינה דורשת מעשה אומן, ורבי אליעזר סבר, שכל עוד לא הורדה הנעל מעל הדפוס לא נגמרה מלאכתה והנעל אינה מקבלת טומאה. ורצו חכמים לראות אם חזר בו רבי אלעזר מדבריו, ולכן שאלוהו, מִנְעָל שֶׁעַל גַּבֵּי הָאסּוֹם – הדפוס, מַהוּ, האם נגמרה מלאכתו ומקבלת טומאה. אָמַר לָהֶן, הוּא [־הנעל] טָהוֹר. וְיָצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּטָהֳרָה – באומרו מילת 'טהור'.

עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר, הוֹתֵר הַנֵּדֶר [־הנידוי], הוֹתֵר הַנֵּדֶר. לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת כשהיו נושאים את ארונו של רבי אליעזר לקבורה, פָּגַע בּוֹ רַבִּי עֲקִיבָא בארונו של רבי אליעזר בדרך מִן קֵיסָרִי לְלוּד, וְהָיָה רבי עקיבא מַכֶּה בְּבְשָׂרוֹ מרוב צער, עַד שֶׁדָּמוֹ היה שׁוֹתֵת לָאָרֶץ. פָּתַח רבי עקיבא בהספד עָלָיו [־על רבי אליעזר] כשעמדו בַּשּׁוּרָה סביב המיטה קודם הקבורה, וְאָמַר, אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו, הַרְבֵּה מָעוֹת יֵשׁ לִי וְאֵין לִי שׁוּלְחָנִי [־מחליף מעות] לְהַרְצוֹתָן – להראות לו אם הן טובות, כלומר הרבה שאלות יש לי ואין לי את מי לשאול.

עתה חוזרת הגמרא לקושיא על משנתינו, שאמרה שרבי עקיבא למד הלכות נטיעת קישואים מרבי יהושע: אַלְמָא – מבואר בברייתא, שרבי עקיבא מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר גְּמָרָהּ – למד הלכות נטיעת קישואים.

מתרצת הגמרא: רבי עקיבא גְּמָרָהּ [־למד אותה] מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְלָא סָבְרָהּ – ועדיין לא הבינה בראור, וְהָדַר גְּמָרָהּ [־חזר ולמדה] מֵרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְאַסְבְּרָהּ נַיְהֲלֵיהּ – והסביר לו והבין.

הגמרא מבארת את היתר עשיית כשפים לצורך לימוד ההלכות הקשורות בהם. מקשה הגמרא: הֵיכִי עֲבִיד הָכֵי – כיצד הותר לרבי אליעזר לנטוע קישואים ולעוקרם על ידי כישוף, וְהָאֲנַן תְּנַן – והרי שנינו במשנתינו, הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה על ידי כישוף חַיָּיב. מתרצת הגמרא: לְהִתְלַמֵּד שָׁאנֵי – שונה הדין כאשר הדבר נעשה לשם לימוד, ורבי אליעזר עשה זאת כדי ללמד את רבי עקיבא. דְּאָמַר מַר – שהרי כבר דרשו בגמרא במסכת שבת (עה.), נאמר בתורה (דברים יח ט) 'לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם', ודרשו חכמים 'לַעֲשׂוֹת' כישוף ולהשתמש בו להנאת עצמך, אִי אַתָּה לָמֵד, אֲבָל אַתָּה לָמֵד כדי לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת מה מותר ומה אסור, וכן שכשיבוא נביא שקר ויאמת את דבריו על ידי דבר פלא, תדע שכישוף הוא.

הדרן עלך ארבע מיתות

פרק שמיני - בן סורר ומורה

משנה

משנתינו עוסקת בפרק הזמן שבו חלים על נער דיני בן סורר ומורה. מבררת המשנה: **בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** שנמנה לעיל (נג.) בין חייבי הסקילה, **מֵאֵימָתַי נַעֲשָׂה** – חלים עליו דיני **בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מְשֶׁבָּיא** – משיצמחו לו **שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת** במקום הערוה, **וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן** – עד שמקום הערוה יהיה מוקף בשיער. חכמים שדיברו על 'זקן' התכוונו לזקן **הַתַּחְתּוֹן** במקום הערוה, **וְלֹא** לזקנו **הָעֶלְיוֹן** שבפניו, **אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן נְקִיָּה. שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כא יח) **'בְּנוֹ יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן'**, ומשמעות הפסוק היא, שדווקא אם **לְאִישׁ** [־לגדול] יהיה **בֵּן**, הבן נעשה בן סורר, **וְלֹא** אם **לְבֵן** [־לקטן] יהיה **בֵּן**.

מקשה הגמרא: ביצד אפשר לפרש את הפסוק כרב חסדא, הלא לפי רב חסדא המילה 'איש' עוסקת באביו של הבן סורר, **וְהַאי מִיבָּעֵי לֵיהּ** – והלא פסוק זה נצרך **לְכִדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, שדרש שבן סורר צריך להיות סמוך לגבורתו של איש, והמילה 'איש' עוסקת במצבו של בן סורר, ולא באביו. מתרצת הגמרא: **אִם בֵּן** שהמילה 'איש' עוסקת רק במצבו של הבן, **לֵימָא קְרָא** – יאמר הפסוק **'כִּי יִהְיֶה בֵּן לְאִישׁ'**, שהמשמעות היא שכאשר יבוא הבן לכלל איש, הוא נעשה בן סורר, **וַאֲאי 'כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן'**, אלא **שְׁמַע מִינַּהּ לְכִדְרַב חִסְדָּא**, שמילת 'איש' עוסקת גם באביו שצריך להיות גדול כשהבן נולד.

מקשה הגמרא: **וְאֵימָא כּוּלֵּיהּ לְהָכִי הוּא דְּאָתָא** – נאמר שהפסוק בא רק ללמד את דינו של רב חסדא לפטור בן של קטן, ולא לפטור קטן מדיני בן סורר. מתרצת הגמרא: **אִם בֵּן** שהפסוק בא רק ללמד את דינו של רב חסדא ומילת 'איש' עוסקת באב, **נֵימָא קְרָא** – היה צריך להיות כתוב בפסוק 'וכי יהיה **בֶּן אִישׁ**', שמשמעותו שבן של אב שהוא איש גדול, נעשה בן סורר, **וַאֲאי 'לְאִישׁ בֵּן'** – ומדוע הוצרכה התורה להקדים ולהזכיר את ה'איש' בתחילה, ולהוסיף את האות למ"ד, על כרחך **שְׁמַע מִינַּהּ תַּרְתֵּי** – את שתי הדרשות, כיון שהפסוק מתפרש בשני אופנים, האחד, כשיהיה לאיש בן, ונלמד מזה שבן של קטן פטור, והשני כשיהיה הבן לאיש, שיגיע סמוך לגבורתו של איש.

וְרַב חִסְדָּא פְּלִינָא דְּרַבָּה – חולק על רבה וסובר שקטן יכול להוליד, **דְּאָמַר רַבָּה, קָטָן אֵינוֹ מוֹלִיד, שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר ה ח) **'אִם אֵין לָאִישׁ גּוֹאֵל'**, בענין מי שתבע את חבירו על ממון שגזלו והנתבע נשבע שלא היו דברים מעולם, ואחר כך חזר הגזלן והודה שגזלו, שעליו לשלם לנתבע קרן וחומש ולהביא קרבן אשם, ואם מת התובע לאחר שהגזלן נשבע, ואין לו יורש להחזיר לו את הגזילה עם תוספת החומש, עליו ליתנם לכהן. ויש לשאול, **וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֵל** – קרוב שיירש אותו, והלא כל ישראל בני יעקב הם, ועד שלא יכלו כל בני יעקב תמיד יש קרוב שיירשנו, **אֶלָּא בְּגָזֵל הַגֵּר** שאין לו יורשים **הַבָּתוּב מְדַבֵּר**, כלומר, הפסוק עוסק באדם שגזל דבר מה מגר שאין לו יורשים, והגר תבעו על הגזילה, ונשבע הגזלן שלא היו דברים מעולם, ואחר כך מת הגר והודה הגזלן שנשבע לשקר, שבמקרה זה נותן הגזלן את הקרן והחומש לכהן.

גמרא

הגמרא דנה מה המקור שאין דין בן סורר על קטן. שואלת הגמרא: **קָטָן** שלא הביא שתי שערות, **מְנָלַן דְּפָטוּר** – מנין שלא חלים עליו דיני בן סורר. תמהה הגמרא: וכי יש להקשות **מְנָלַן** – מנין שקטן פטור, הלא **כִּדְקָתָנֵי טַעֲמָא** – הטעם הוא כמו ששנינו במשנה, **שֶׁלֹּא בָּא לִכְלַל חִיּוּב מִצְוֹת. וְתוּ** – ועוד תמהה הגמרא, **הֵיכָא אַשְׁכַּחַן דְּעָנַשׁ הַכָּתוּב** – היכן מצאנו שהתורה מענישה קטן, **דְּהָכָא לְמֵיפְטְרֵיהּ** – שכאן יהא צורך בפסוק מיוחד למעט שאין מענישים קטן.

מתרצת הגמרא: **אֲנַן הָכִי קָאָמְרִינַן** – כך התכוונו להקשות, **אָטוּ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל חֲמָאוֹ נֶהֱרָג** – וכי בן סורר נהרג על החטא שעשה, והלא הוא רק אכל כמות של בשר ושתה כמות של יין, אלא **עַל שֵׁם** – על מה שיהיה **בְּסוֹפוֹ** הוא **נֶהֱרָג**, כמו שאמרו בברייתא (להלן עב.) שסופו יהיה שיכלה ממון אביו וילסטם את הבריות, ואמרה תורה שמוטב שימות זכאי ולא ימות חייב. **וְכֵיוָן דְּעַל שֵׁם סוֹפוֹ נֶהֱרָג**, היה מקום לומר **שֶׁאֲפִילּוּ קָטָן נָמֵי** – גם יחול עליו דין מיתה, כדי שימות זכאי ואל ימות חייב. **וְעוֹד**, שהרי נאמר בתורה **'בֵּן' וְלֹא** נאמר **'אִישׁ'**, ו'בן' גם **קָטָן מַשְׁמַע**, והיה מקום לומר שגם קטן יהרג.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, המקור שאין על קטן דין בן סורר, **דְּאָמַר קְרָא** (דברים כא יח) **'וְכִי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן'**, ויש לדרוש את הפסוק כך, 'כאשר הבן יהיה לאיש', והכוונה **לְבֵן הַמָּמוּךְ לִגְבוּרָתוֹ שֶׁל אִישׁ**, כלומר זמן 'גבורתו של איש' הוא בהקפת הזקן, ומעת שמביא שתי שערות עד הקפת זקן, הוא 'סמוך לגבורתו של איש'.